

ІДЕЇ НАРОДОЗНАВСТВА НА УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Упродовж віків український народ створював свої обряди, шанував традиції, дотримувався звичаїв, що були засновані на християнських морально-етичних засадах. Відомий знавець традиційно-культурної спадщини Олекса Воропай вирізняв народні звичаї в унікальне явище, наділивши їх неповторною народознавчою силою. Він констатував, що звичаї народів – це ті прикмети, за якими розпізнають народ, не лише у сучасному, а й у його історичному минулому, це міцні елементи, які об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю [2, с. 9].

Досконале вивчення й оволодіння здобутками минулої спадщини закладає підвалини національно – свідомого громадянина, бо, як зазначає І. Огієнко, культура наша давня, велика, оригінальна, самостійна, і серед слов'янських народів посідає почесне, одне з перших місць. Особливу роль мови у вихованні громадянина – патріота, вважав вчений, є виховання рідною материнською мовою, бо особа, що не зросла на рідній мові, загублена для нації, бо ціле життя буде безбатченком, і справи рідної нації будуть їй чужі [4].

Національна спрямованість освіти полягає у невіддільності освіти від національного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу. Для того, щоб діти стали народом, треба, щоб ланцюг духовності народу не переривався. Кожне покоління повинно виховуватись у народному дусі, на ідеях та засобах народознавства [4].

Виховання підростаючого покоління для кожної нації є найважливішим складником національної культури. Формування особистості учнів засобами народознавства на прикладі народних звичаїв, обрядів, традицій, на кращих зразках творів художників слова сприяє навчальному та виховному процесу.

Особливої уваги набуває сьогодні питання формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів шляхом прилучення через мову до культурних надбань рідного народу. “Освіта і виховання, як зазначає Ю. Руденко, є найважливішими компонентами культури, яка в усьому світі розвивається національними шляхами” [5, с. 310].

Використання на уроках мови народної творчості дасть змогу учням збагнути суть мови не лише як засобу спілкування, а й як виразу національної психіки, мудрості народу, його духовної культури, що яскраво представлено у прислів'ях, приказках, загадках.

Особливої уваги набуває це складне питання сьогодні, у час реформування мовної освіти в Україні, коли українська мова розширює сферу свого функціонування. Нині зростає увага до культури усного і писемного мовлення. Необхідно широко використовувати на уроках рідної мови матеріали фольклору. Джерелом, з якого довго питимуть нащадки, назвав фольклор П. Грабовський, бо все краще, створене народом, базується на народному ґрунті, живиться народною мораллю. І. Франко розглядав народну творчість як пропедевтику історії мови і літератури. Він відзначив великі потенційні можливості фольклору для виховання молоді, бо саме в своїх приповідках, піснях і казках народ “поставив” тривкий пам'ятник своєї здорової, розумної, чесноної мислі, своєї прихильності до світла, до справедливості.

К. Ушинський вважав, що немає кращого засобу привести дитину до живого джерела народної мови, ніж прислів'я. Подібну думку виражав В. Сухомлинський: “Коли виникає питання: а чим же найбільше виховують уроки мови?, – то кожного разу переконаєшся в

тому, що її виховна сила – саме у формуванні, в утвердженні чутливості до слова, до найбільших порухів душі, виражених у ньому. Слово в устах вчителя – це сила, яку нічим не можна замінити. Він привчав дітей вслухатися у звучання слова, вдумуватися у його зміст, любити прислів'я та приказки, створювати казки за зразком народних. Актуальними є сьогодні думки видатного українського вченого, педагога В. Сухомлинського, який був переконаний, що без казки – живої, яскравої, яка заволоділа свідомістю і почуттям дитини, неможливо уявити мислення і дитячого мовлення. “Казка є тим різцем, який відточує найтонші риси індивідуального мислення і в той же час розкриває дитячі серця назустріч один одному, творить тонкі інтелектуальні взаємини дитячого колективу [12, с. 98].

З невичерпної народної скарбниці вибирав І. Нечуй-Левицький засоби творення художнього портрета, які надають розповіді виразності, об'єктивності, особливого народного колориту. Письменник для змалювання художніх портретів використовував символи народнопоетичної творчості: гнучка, як тополя; гарна, як червона калина; гарна, як квіточка; тиха, як тихе літо; куслива, як муха в Спасівку; темні блискучі, як терен, очі; брови чорніли, як шовк; губи, як золото та інші [7].

До невисихаючих фольклорних джерел вели педагогічні стежки, що їх проклали Г. Сковорода, Т. Шевченко, Олена Пчілка. Додамо до цього, що фольклорні тексти бажано використовувати у процесі опрацювання багатьох розділів програми з мови. Так, наприклад, до прислів'їв та приказок слід звертатися під час вивчення іменника, дієслова: (“Як у воду глянув”; “Не все те золото, що блищить”; “Неправдою світ пройде, та назад не вернешся”); під час вивчення займенників, числівників: (“Яка шана, така й дяка”; “Яка хата, така й правда”; “За одного битого двох небитих дають”; “Не той друг, хто медом маже, а той друг, хто правду скаже” і т.д.).

До батьківського порога, до батька й матері, до рідних і близьких зверталися у своїх творах М. Стельмах, О. Довженко, А. Малишко, В. Симоненко та інші. Вони черпали в народній творчості не лише творчу снагу, а й сюжети та образи, художні засоби.

*Я знаю, що навіки і віднині
Мені очей старечих не забудь,
Подвір'я тихе і дідівську хату,
Казок дніпрових золоті мости,
Тебе, маленьку, рідну, сивувату,
Дано навіки в серці пронести.*

(А. Малишко)

А з якою гордістю, спростовуючи походження В.Симоненко заявляє:

*Я із древнішого роду,
Бо я – полтавський мужик.*

Згадаймо, з яким шануванням, теплотою і захопленням О. Довженко розповідає про своїх бабу і діда, батька і матір: “Багато бачив я гарних людей, але такого, як батько, не бачив. Весь в полоні у сумного і весь в той же час з якоюсь внутрішньою високою культурою думок і почуттів...”

Вивчення мови не можна відривати від мовлення, в якому виявляється живе буття мови, а найвищий вияв мовлення вбачається у художній літературі, бо справжнє розуміння слова впливає з розуміння його семантики, форми, вивчення певних граматичних понять, явищ, категорій вносить у процес пізнання ті стимули, які роблять його емоційно насиченим. Вони дають змогу створювати таку атмосферу уваги до слова, яка збагачує

уроки мови, наповнює конкретними прикладами ті закономірності, про які йдеться на заняттях. При цьому зростає словниковий запас учнів, їх стилістична і загальна мовна культура та грамотність. Виразне звучання художнього твору на уроках мови розкриває перед учнями художню силу слова, за допомогою якого відтворюється велич природи, внутрішній світ людини, її переживання, болі, прагнення.

Для ефективності мовно-народознавчого виховання потрібна система роботи над виразними засобами мови, тому важливо спеціально добирати тексти з глибоким змістом народознавчого характеру, розробити низку завдань до дібраного дидактичного матеріалу, на основі яких учні пізнавали б особливості історії нашого народу, його культуру, побут, звичаї, людину – громадянина, патріота України.

Велике значення на уроках рідної мови має використання системи усних і письмових вправ, спрямованих на формування активної, різнобічно розвиненої національно-мовної особистості, яка набуті теоретичні знання вміло буде використовувати в повсякденному житті. Ефективність навчально-виховного процесу значною мірою залежить від рівня зацікавленості школярів. Використання художніх текстів, фольклору на уроках мови створюють можливості не лише для більш повного, глибокого оволодіння мовою, а й для розуміння естетичної природи літератури, її сутності як мистецтва слова. Пропонуємо систему завдань народознавчого характеру, які можна використати на уроках мови в різних класах.

1. *Виразно прочитайте текст О. Вороная. Яка його основна думка? Проаналізуйте зміст і структуру складних речень, визначте їх естетичну роль.* “Звичаї – скарб українського народу. Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками. Звичаї – це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших всенародних справах. Звичаї, як і мова, виробилися протягом усього довгого життя і розвитку кожного народу. В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світі, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу. Звичаї – писав Вороная, – є тим цементуючим матеріалом, що перемагає своєю міццю всі інші сили, які працюють на руйнування єдності нашого народу” [2, с. 201].

2. *Пунктуаційний практикум.* Перепишіть текст, вставте пропущені розділові знаки, підкресліть пунктограми у простому реченні.

Скільки з уст народу нашого можна почути легенд переказів скільки пісень приказок співаночок оповідок – трагічних і смутних веселих і безжурних, – скільки всіх цих багатств можна записати по наших українських селах хуторах? Ані ліку їм ані віку. Живуть примножуються квітнуть. Передається з покоління в покоління історія народу його душа характер вдача. Який же великий неосяжний і безсмертний скарб культури нашого народу маємо ми успадкувати!

3. *Прочитайте текст П. Мовчана.* Випишіть неологізми і визначте їх роль у тексті. Знайдіть фразеологізм і поясніть його значення.

“...Мова є вмістилищем всього сутнісного, вона безпараметрова, кордони її ніколи не збігаються з географією. І вона ніколи не вкладається в жодну з існуючих формул. Вона і велика, і солодка, і глибока, і лунка, і запашна...”

Оберігаєш свою мову – оберігаєш себе, своїх нащадків, свою націю, свій народ в цілому.

Розвинені народи свято цього дотримуються.

І ми не віддамо на поталу українське слово, українську культуру і духовність. Цим ми

виконуємо державну програму з формування національної свідомості, виховуємо громадянина – справжнього патріота своєї землі. Ні, це не насильницька націоналізація, як кричать різної масті “поборники інтернаціоналізму”. Це повернення того, що у нас відібране”.

4. Робота з текстом. Перепишіть. Визначте основну думку тексту та зображувально-виражальне значення речень з однорідними членами. Що втратить текст, якщо вилучити в ньому однорідні члени речення (розділові знаки пропущені).

Зверніть увагу на те, яке велике морально-психологічне навантаження, духовний зміст несуть слова К. Ушинського: “Упродовж віків український народ творив і шліфував свою мову, заносючи в мовну скарбницю переплавлені у ніжній душі добірні перлини пізнання, почуття, мрії. Той витворений народом світ мови оточує нас від народження. У безкрайому океані звуків неповторно звучить мелодія рідного слова. Але це не тільки предивні звуки, це й найтонші відтінки думок і переживань, щедро приготовані для нащадків.

У мові одухотворяється весь народ і вся його батьківщина в ній втілюється творчою силою народного духу в думку в картину і звук небо вітчизни її повітря її фізичні явища її клімат її поля гори й долини її ліси й ріки її бурі і грози весь той глибокий повний думки і почуття голос рідної природи який відбивається так виразно в рідних мелодіях в устах народних поетів. Проте в світлих прозорих глибинах народної мови відбивається не тільки природа країни але й уся історія духовного життя народу. Покоління приходять одне за одним але результати життя кожного покоління залишаються в мові – у спадщину нащадкам”.

5. Прочитайте тексти. Які художні засоби вживає Г. Кирпа, передаючи любов до берегині роду – хати? Випишіть звертання і поясніть розділові знаки.

I. *Слова, як люди. Прийдуть і зникають
То чорним круком. То куцем калини.
На всі віки тебе благословляють,
Світла моя хато, берегине.
Ти тесова, чи із глини – завжди вічна.
Ти, як мури у лиху годину.
Ти для спраглих, як вода кринична,
Добра моя хато, берегине.
Мальви й обереги хай на чатах
Вірність бережуть, любов, дитину.
Щоб тебе не сміти розтойтати,
Мудрість мого роду берегине.*

II. Я не ідеалізую тебе, моя хато, – пише Ю. Мушкетик. – Та й за що тебе ідеалізувати? За похилені, побиті негодою стіни (скільки вони забрали маминих рук!), за стріху напуском, за обліплений глиною димар? А може, за віконниці, що ніколи не зачинялись, бо нічого було затуляти од недоброго ока?

А те, що було... Так, воно було. І його ні вкрасти, ні купити за більші гроші. Усе, що є в хаті, що було і що буде, - то невід’ємна частина нашого життя.

б. Стилістичний практикум. Запишіть прислів’я та приказки. Розкрийте їх тематику і образний підтекст. Поясніть розділові знаки.

Лучше їсти хліб із золою аніж з чужиною; Лежачого хліба ніде нема; Одинокє дерево вітру боїться ; Щастя й добробут у матері знайду; Дерево міцне корінням, людина –

друзями; Друга шукай, а знайдеш – тримай; Не знав, та й забудь; Не родись вродливий, а родись щасливий; Де лелека водиться, там щастя родиться; Землі кланяйся низько, до хліба станеш близько; Земля добра, вона людей годує; Дай землі, то і вона тобі дасть; Хто польо годить, тому й жито родить; Не бий бобра – не буде добра; Не лізь у воду, не спитавши броду; Сади деревину – будеш їсти садовину; Не сів проса – не тикай носа; Треба нахилитися, щоб з криниці води напитися; Бджола мала, а й та працює; На дерево дивись, як родить, а на людину – як робить.

7. *Поетична пауза.* Прочитайте поезію Д. Білоуса і задумайтесь над змістом рядків:

Свята і обряди українського народу

*Чи знаємо наші обряди і звичаї,
Чи їх затьмарили канони чужі?
Пригадую: скільки краси таємничої
У Щедрому вечорі – святі душі...
І скільки пориву в розміреному цокоті
Копит за вікном, у розгоні саней...
А в хаті наш батько сідає на покуті,
І ми за столом, ціла купа дітей.
Між батьком і нами – кутя і крученики,
Шкварки й холодиці, – все аж очі вбира,
Яечня, ковбаси, в макітрі – вареники,
Коржів, пирогів отакенна гора!
І як наша мати зуміла наставити?
Ось батько з-за тих пирогів до рідні
(Навмисне пригнувсь): „ Чи ви мене бачите?”
А ми в один голос: „ Не бачимо! Ні...”
– Видать, – каже батько, – були не ледачими...
Помолимо ж Бога та вдарим чолом,
Щоб ви мене, діти, й на той рік не бачили,
Як сядем знову за святковим столом.
Вертаюсь до мови тієї чарівної
І щиро бажаю, щоб вічно жили
Такі дорогі родові наші звичаї,
І гнулися в нас від достатку столи.*

8. *Складіть діалог на одну із запропонованих тем.* При цьому пам’ятайте, що діалог характеризується короткими висловлюваннями, простотою синтаксичної будови його частин, використанням неповних речень.

“Народознавство в моєму житті”; “У звичаях, традиціях, обрядах – мого народу праведна душа”; „Обереги пам’яті”, „Сто вітрів в ногах лежить мого роду і народу”, “Найдорожчі цінності українського народу”.

9. *Хвилинка творчості.* Напишіть твір-роздум з елементами опису на тему “Що нам несе Ладо?, використовуючи уривок з праці В. Скуратівського “Дідух”. “З лісу виходить Зима. Це стара баба в полатаному кошушку, прикошених шкарбанах та дірявій хустці, поточеній мишами, через дірки витинаються сиві пасма волосся. За плечима в неї теліпається зморшкувата напівпорожня торбина, а в руках пощерблене горнятко, наповнене льодом. Назустріч їй, осяяна сонячним промінням, йде Весна. Це молода, приваблива дівчина; в неї нова, помережана різнокольоровими узорами сорочка та зелена плахта.

Перед тим, як почати двобій за подальше панування, між ними відбувається розмова:

Боже, поможи тобі, Зимо! – звертається Весна.

Дай, Боже, здоров'я! – відповідає Зима.

– Бач, Зимо, – дорікає Весна, – що я наробила і напрацювала, ти все поїла і попила!

Після такої прилюдні між ними відбувається сутичка, яка триває цілий день”.

Бесіда за картинами:

- Які асоціації викликають у вас ці пейзажі?

- Які барви символізують весну?

- Які кольори домінують?

- Як ви гадаєте: Чому весна асоціюється з богинею Ладою?

10. Круглий стіл. Прочитайте текст О. Воропая. Доповніть своїми роздумами про значення цього свята у вашому житті. “Благовіщення. Це таке велике свято, що не можна працювати, навіть птиця не в’є свого гнізда в цей день. Старі люди пояснювали: “Зозуля тому й несе яйця в чуже гніздо, що колись вила кубло в день Благовіщення”. І ще: “Ніяка птиця не в’є гнізда в цей день, один тільки горобець не знає свята Благовіщення, бо він, бач, бусурмен поміж птицями”.

Від Благовіщення можна поратися в землі. Господині до схід сонця сіяли розсаду – щоб капуста рано поспіла і головата була. В цей день Бог благословляє рослини і все починає рости. Цвітуть перші весняні квіти: проліски, первоцвіт, ряст, сон-трава...

Знайшовши у цей день ряст, треба кинути його собі під ноги і топтати, промовляючи: “Топчу, топчу ряст, дай Боже, діждати і на той рік топтати!”. “Топтати ряст” – означало жити.

На Благовіщення існує багато прикмет. Якщо перед сходом сонця ясно і тихо, то буде добрий врожай. Якщо лежить сніг, то літо буде неврожайним. Туман на Благовіщення віщує повінь.

11. Я так думаю. Закінчіть подані прислів'я. Знайдіть серед них поради, повчання і застереження та згрупуйте їх за тематикою: Добро сій,...Менше говори –Приємне слово – всім до любові, а мова гірка – ...Хто не вмів робити,...Пташку впізнають по пір'ї, а людину – ...Слово – срібло, а мовчання –...Рис розсипав – ще збереш, сказав слово –...

Довідка: кожен тіка, по мові й мислі, золото, не вернеш, добро й вродить, більше почувеш, любить говорити.

12. Рекламна пауза. Складіть рекламний ролик, використовуючи народні обряди (свято Нового року, Великдень, весняне релігійне свято, Зелені свята, Івана Купала, Різдво), з метою викликати інтерес до народних свят.

13. Коментар. Зробіть коментар до народних назв 12 місяців. Чи всі назви місяців вказують на зв'язок українців із природою, з працею хліборобів.

Березень – період виточування й заготівлі березового соку. *Березень* – березоль, зимобор, крапельник, марець, протальник, свистун, сочень, весновій, новачок, красовик, соковик. У народі кажуть: “У березні кожух і без гудзиків теплий”, “Березень березовим віником зиму вимітає, а весну в гості запрошує”.

Квітень – пора буйного квітування природи. *Квітень* – цвітень, дзюрчальник, водолій, красенець, лелечник, снігогін, вередун, обманщик, пустун, лукавець. У народі кажуть: “Квітнева ластівка день починає, а соловей закінчує”, “Квітневий день рік годує”.

Травень – пора буйного росту трав. *Травень* – май, зеленник, травник, пісенник, місяць-громовик. У народі кажуть: “Травнева роса краща от вівса”, “У травні все квітує, а в

червні визріває”.

Червень – пора перших полуниць, черешень, дозрівання смородини. *Червень* – полудень, рум’янець, червець, різноцвіт, сінокісник, першоліто, кресник, світозар, сонцепрес, ізок, гнилець. У народі кажуть: “Червень літо зарум’янив”, “У червні весело жити: квіти цвітуть, солов’ї співають”.

Липень – середина літа, його розпал. *Липень* – страдник, косень, дощовик, громовик, липець, сінокіс, ілпюх. У народі кажуть: „Сонце на зиму, а літо на спеку”, „Липень-пеклиця на зиму робить, а зима з’їдає”.

Серпень – останній місяць літа. *Серпень* – жнивець, хлібосол, зарев, зорничник, копень, гудзень, спасівець. У народі кажуть: “Серпень втому не знає”, “У серпні спина мліє, а зерно спіє”.

Вересень – перший місяць осені. *Вересень* – хмурень, руєн, сівень, маїк, верес, вереснець, ревун, бабине літо. У народі кажуть: “Вересневий час – сім погод у нас;”, “Вересень – рум’янець року”.

Жовтень – колір листу на більшості дерев о цій порі. *Жовтень* – листобій, весільник, передзимник, грязень, зазимник, падзерник. У народі кажуть: “Як не з дощем, то з снігом”, “Жовтень ходить по краю та й виганяє птахів з раю”.

Листопад – останнє опадання листу. *Листопад* – листогній, полузимник, перезимник, коваль, сонцеворот, падолист. У народі кажуть: “Листопад вересню онук, жовтню син, а зимі рідний брат”, “Листопад білими кіньми їде”.

Грудень – завершення року. *Грудень* – мостовик, стужайло, вітрозим, зимник, лютовій, хмурень, андрієць. У народі кажуть: “Сонце на літо, а зима на мороз”, “Грудень холодний та сніжний, хліб буде буйний та пишний”.

Січень – пора сильних морозів. *Січень* – сніжень, сніговик, льодовик, щипун, тріскун, просянець. У народі кажуть: “Хвали січень сніговий”, “Січень снігом січе, а мороз вогнем пече”.

Лютий – пора сердитих, тріскучих, жорстоких морозів. *Лютий* – бокогрій, сніговій, скажений, вовчий час, крутень, зимобор, громник. У народі кажуть: “Лютень сказав: “Якби я в батькових літах...”, “Лютий зиму на ніч замикає, а березень весну в гості припрошує”.

14. *Дослідіть*. Які ви знаєте твори, пісні, народні повір’я, приказки про рослини – символи України (калину, неопалиму купину (ясенець), тополлю, барвінок, чорнобривці.

Зразок:

*Верба – це символ України.
Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолю верби гне високі,
Горами хвилі підійма...*

*Між ярами над ставками
Верби зеленіють.*

*І досі сниться: під горою,
Між вербами та над водою –
Біленька хаточка...*

Пісні: „Ой, у полі верба”, „Ой ти, вербо кучерява”.

Приказки, прислів’я: „Гнучка, як лоза, зігнувся, як верба”, „Без верби й калини нема України”.

15. *Прочитайте*. Визначте основну думку тексту. Випишіть складнопідрядні речення, з'ясуйте вид підрядної частини. Яка роль складнопідрядних речень у тексті: “Повернути незнищенні скарби. Слід повернути народу мову в усій її понятійній красі і повноті. Треба повернути весь комплекс тих духовних цінностей, які вона вбирала в себе упродовж тисячоліть. Треба розбудити нашу генетичну та історичну пам'ять через глибоке вивчення, осмислення народної пісенної спадщини, обрядів, вірувань, а потім терпляче і мудро причащати дітей цілощодою росою нашої мови. Убога душа вже не здатна відгукуватися солов'їним співом на красу землі, на урочисте пробудження її у сонячному промінні, на згасання крайнеба в тихому горінні вечорової зорі.

Горять в огні часу храми і фортеці, пергаменти літописань, розсипається на порох матеріальна культура, іржавіють і розчиняються у землі знаряддя праці, але залишаються майже в первозданному вигляді мова і пісня – незнищенні скарби. В них історія народу і його майбутнє. Відродження наше має починатися з повернення сім'ї у стихію народної традиції, з любовного і ґрунтового вивчення у дитячих садках казки, приказки, з повернення належного місця у школі народній поезії, кращим зразкам української літератури”.

16. *Прочитайте виразно поезію І. Калинець*. Визначте структурно-семантичні особливості речень. Випишіть у дві колонки словосполучення: 1) сурядні; 2) підрядні.

Писанки

*Виводить мама дивним писачком
По білому яйці воскові взори.
Мандрує писанка по мисочках
Із цибулиним золотим узваром,
З настояними на травах і корі,
На веснянім і на осіннім зіллі –
і писанка оранжево горить
у філіграннім сплеті ліній.
То вже вона, як дивовижний світ,
то вже дзвенить, як згусток сонця,
бувають буйно квіти у росі,
олени бродять в березневім соці.
І стилізовані сплітаються сади
У масві густих обрамлень,
Мереживом найтоншим мерехтить
Геометричний космацький орнамент.
І я поплив у світ дитячих мрій
На білі колискові оболони...
Котились писанками із гори
Ясні сонця у мамині долоні.*

17. *Прочитайте текст В. Скуратівського*. Зробіть синтаксичний розбір перших двох речень. Намалюйте їх схеми. “Кущ калини біля батьківського порогу – це не тільки окраса, а й глибокий символ, наш духовний світ, наша спадщина. Мені здається, що тому, хто не посадив на обійсті калини, в кого вона всохла од байдужості, а ще гірше, коли викорчувана, – ні йому, ні його дітям ніколи не почути найчистішої, найніжнішої, найбентежнішої в світі пісні. Її можна подарувати лиш з маминої калини” [10].

18. *Поміркуйте*. Вчитайтесь в гомін Огієнкових роздумів, проповідей, заповітів,

визначте головну думку. Поясніть розділові знаки.

“Гине мова – гине народ!”

“У народу, що не знає соборної літературної мови, а тим самим не знає й почуття всенародної єдності й єдності, панує політична й культурна анархія, що приносить йому безсилля, ліпше – знайомство, продажність, зраду”.

“Народ, що легко кидає своє і пристає до чужого, ніколи сильним не буде!”

“Український народ по вірі може бути, ким він хоче, але він завжди повинен залишатися українським народом”.

“Піднісім культурно і освітньо наші села, то й усі піднімемося!” [8, С. 30].

Наповнюючи зміст уроку рідної мови українознавчим компонентом, пам'ятками української культури, фольклорними елементами, вчитель збагачує духовний світ дитини, пробуджує її пізнавальні інтереси до національної історії та культури, формує художньо-естетичні цінності, бажання творчо ставитися до народної спадщини. Використання на уроках рідної мови малих жанрів фольклору сприяє всебічному вихованню дітей, збагаченню їхнього мовлення зразками народної мудрості, формуванню самостійного мислення, підвищенню грамотності. Звернення до народної творчості на уроках української мови допоможе школярам відчувати красу і велич української духовної культури.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Войтович В. Українська міфологія. – К., 2002.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. У 2-х т., Т. 1. – К., 1991.
3. Довженко О. Кіноповісті. Оповідання. – К., 1986. – С. 445.
4. Ігнатенко П. Р., Руденко Ю. Д. Народознавство у школі // Знання, 1990, № 7.
5. Лозко Г. С. Українське народознавство. – 3-є вид. – Х.: Видавництво “Див”, 2005. – 472 с.
6. Малишко А. Поетичні твори: Літературно-критичні статті. – К., 1988.
7. Нечуй-Левицький І. Твори в 2-х т. – К., 1986.
8. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. – Л., 1995.
9. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. – К., 1918.
10. Скуратівський В. Т. Український народний календар. – К.: Техніка, 2003. – 384 с.
11. Сухомлинський В. Методика виховання колективу. – К.: Радянська школа, 1971. – 192 с.

А н н о т а ц и я

Рассматриваются методы использования народоведческих материалов на уроках украинского языка.

Галина Саранча

ШКОЛИ УКРАЇНОЗНАВСТВА ЯК ЧИННИК ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ДІАСПОРІ США

У другій половині 40-х років ХХ ст. на звільненій від фашистської окупації території Європи перебувало близько 200 тис. переміщених осіб української національності [1, с. 391], серед яких переважали люди з початковою освітою – 48129 осіб, що становило 54,54% від усього загалу вітчизняних емігрантів. Людей з середньою спеціальною освітою тут перебувало 7061 осіб, близько 9%, неписьменних – 2808 осіб, – 3,2%. Людей із вищою